

# **Seletuskiri haridus- ja teadusministri määruse „Teaduseetika komitee ja teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamise ja hinnangute andmise kord“ eelnõu juurde**

## **1. Sissejuhatus ja eesmärk**

Teadus- ja arendustegevuse läbiviimisel pööratakse kogu maailmas üha suuremat tähelepanu teaduse usaldusväärsusele ja eetilisele. Teaduseetika põhimõtete vastu eksimine, näiteks plagieerimine, tulemuste väljamõtlemine või võltsimine, kahjustavad teaduse mainet ja takistavad nii uue teadmise loomise kui rakendamise protsessi. Seetõttu on mitmetes riikides (näiteks Norras ja Rootsis) loodud õiguslikud raamistikud ja järelevalvemehhanismid eetilise teadus- ja arendustegevuse tagamiseks.

Ka Eesti teadlaskond peab teaduseetikaga seotud küsimusi oluliseks. 2023. a avaldatud uuringus „Eesti teaduseetika küsitluse metoodika väljatöötamine ja piloteerimine“<sup>1</sup> pidas 89% vastanutest teaduseetika ja hea teadustavaga seotud teemasid olulisteks või väga olulisteks.

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seadusega (edaspidi *TAIKS*) reguleeritakse esmakordselt teaduseetika valdkonda Eestis. Lisaks teaduseetikaga seotud põhimõistete defineerimisele, seatakse kõigile teadus- ja arendustegevuse osalistele kohustus järgida teadus- ja arendustegevuses ja selle korraldamisel üldtunnustatud teaduseetika norme ning teaduse hea tava. Samuti antakse seadusega volitus teaduseetika komitee ning teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamiseks.

Käesoleva määruse eelnõu eesmärk on reguleerida teaduseetika komitee ja teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamise ja tegevuse aluseid. Teaduseetika komitee ülesanne on anda hinnang teadus- ja arendustegevuse eetilisele kohta ning tagada teadusuuringusse kaasatud isikute õiguste, ohutuse ja heaolu kaitse. Teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni ülesanne on anda hinnang teaduseetika rikkumise kahtlustele ning nõustada juhtumiga seotud asutusi ja osapooli juhtumi lahendamisel. Mõlema kogu eesmärk on toetada eetilise teadus- ja arendustegevuse läbiviimist.

Määruse koostamisel on arvesse võetud Tartu Ülikooli uuringu „Teaduseetika järelevalve ja toetamise riikliku süsteemi loomine Eestis“<sup>2</sup> ettepanekuid. Eelnõu väljatöötamisse on olnud kaasatud Eesti Teadusagentuur.

Eelnõu ja seletuskirja koostasid Haridus- ja Teadusministeeriumi teadus- ja arendustegevuse poliitika osakonna teadusüsteemi valdkonna juht Kairi Värvi (735 4048; [Kairi.Varv@hm.ee](mailto:Kairi.Varv@hm.ee)); teadus- ja arendustegevuse poliitika osakonna nõunik Mariann Saaliste (735 0214; [Mariann.Saaliste@hm.ee](mailto:Mariann.Saaliste@hm.ee)) ja õiguspoliitika osakonna õigusnõunikud Kirke Treial (730 1080; [Kirke.Treial@hm.ee](mailto:Kirke.Treial@hm.ee)) ja Kadi Mölder (735 0234; [Kadi.Molder@hm.ee](mailto:Kadi.Molder@hm.ee)).

## **2. Kehtiv regulatsioon, seotud arengukavad**

---

<sup>1</sup> Simm, K., Lees, K., Parder, M.-L., Tammeleht, A. (2023). [Eesti teaduseetika küsitluse metoodika väljatöötamine ja piloteerimine](#). Tartu: Tartu Ülikool.

<sup>2</sup> Espenberg, S.; Juurik, M., Lõuk, K., Parder, M.-L., Remmik, M., Sutrop, M., Tamm, G. (2020). Teaduseetika järelevalve ja toetamise riikliku süsteemi loomine Eestis. Tartu: Tartu Ülikooli sotsiaalteaduslike rakendusuuringute keskus RAKE ja Tartu Ülikooli eetikakeskus.

Määrus kehtestatakse teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse § 26 lõike 7 ja § 27 lõike 7 alusel. Määrusel on puutumus isikuandmete kaitse seadusega (edaspidi *IKS*). Teaduseetika komitee võib täita IKS § 6 lõikes 4 sätestatud ülesannet ning konsulteerida Andmekaitse Inspeksiooni IKS § 6 lõikes 5<sup>1</sup> sätestatud küsimuses.

Määruse eelnõu on kooskõlas „Eesti teadus- ja arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtluse arengukava 2021-2035“ (edaspidi *TAIE arengukava*) eesmärkidega. TAIE arengukava eesmärgiks on Eesti teaduse, arendustegevuse, innovatsiooni ja ettevõtluse koostoimes suurendada Eesti ühiskonna heaolu ja majanduse tootlikkust, pakkudes konkurentsivõimelisi ja kestlikke lahendusi Eesti ja maailma arenguvajadustele. Teaduseetika korralduse ja järelevalve süsteemi loomine on TAIE arengukava alaeesmärgi „Eesti teadus on kõrgetasemeline, mõjus ja mitmekesine“ saavutamise osa.

### **3. Eelnõu sisu ja võrdlev analüüs**

Määruse eelnõu koosneb neljast peatükist. Esimese peatüki moodustab üldsäte, teises peatükis reguleeritakse teaduseetika komitee moodustamise ja taotluste hindamisega seotud küsimusi. Kolmandas peatükis sätestatakse teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamise ja teaduseetika rikkumise kahtlusele hinnangu andmise alused. Neljandas peatükis on määruse rakendussätted.

#### **3.1. Üldsäte**

##### **Eelnõu § 1. Reguleerimisala**

Paragrahv sätestab määruse reguleerimisala. Vastavalt TAIKS § 26 lõikele 7 reguleeritakse määrusega teaduseetika komitee moodustamise, taotluste menetlemise ja tasuliste teenustega seonduvat korda. Samuti reguleeritakse määrusega TAIKS § 27 lõike 7 alusel teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamise, hinnangute andmise ja tasuliste teenustega seonduvat.

#### **3.2. Teaduseetika komitee moodustamine ja taotluste menetlemine**

##### **Eelnõu § 2. Teaduseetika komitee**

Teaduseetika komitee moodustab vastavalt TAIKS § 26 lõikele 2 teadus- ja arendustegevuse poliitika rakendusüksus (SA Eesti Teadusagentuur, edaspidi *Eesti Teadusagentuur*). Teaduseetika komitee moodustamisel kehtestab Eesti Teadusagentuur teaduseetika komitee töökorra ja liikmete tasustamise korra. Lisaks täpsustab Eesti Teadusagentuur teaduseetika komitee moodustamisel, millistes teadus- ja arendustegevuse valdkondades on komiteel hinnangute andmise pädevus. Teaduseetika komitee pädevus põhineb komitee liikmete erialasel pädevusel. Teaduseetika komitee moodustamise üheks eesmärgiks on võimaldada hinnangu andmist kõikidele teadusuuringutele. Siiski võib sõltuvalt liikmete erialasest pädevusest tekkida olukordi, kus komiteel puudub vajalik kompetents teatud valdkonna teadusuuringute hindamiseks ning seda ei ole võimalik saavutada ka väliste ekspertide kaasamisega. Sellisel juhul on komiteel õigus loobuda teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamisest (vastavalt määruse eelnõu § 4 lõike 7 punktis 2 sätestatule).

Lõikes 2 sätestatakse teaduseetika komitee ülesanne. Teaduseetika komitee hindab teadus- ja arendustegevuse eetilistust, kaaludes uuringust saadavat kasu ning võimalikke riske ning konkureerivate printsiipide korral viib läbi asjakohase kaalutlemise.

Teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamisel võib eetikakomitee, lisaks teadus- ja arendustegevuse kasu ja riskide hindamisele, hinnata ka:

- 1) teadus- ja arendustegevuse teaduslikku väärtust ja valitud meetodika asjakohasust;
- 2) teadus- ja arendustegevuse läbiviijate pädevust ja kvalifikatsiooni;
- 3) teadus- ja arendustegevuses osalemise vabatahtlikkust;
- 4) isikuandmete kogumise, säilitamise ja töötlemise aspekte;
- 5) teadus- ja arendustegevuse finantseerimise mõju uuringu meetodikale;
- 6) alternatiivsete uuringute ja meetodite olemasolu.

Lõikes 3 kehtestatakse teaduseetika komitee tegevuse alusdokumendid, komitee lähtub oma tegevuses õigusaktidest, üldtunnustatud teaduseetika normidest, teaduse heast tavast ja muudest asjakohastest õigusaktidest. Sellisteks alusdokumentideks on näiteks põhiseadus, „Inimõiguste ja biomeditsiini konventsioon: inimõiguste ja inimväärikuse kaitse bioloogia ja arstiteaduste rakendamisel“ ja selle lisaprotokoll, Maailma Arstide Liidu Helsingi deklaratsioon, isikuandmete kaitse seadus ja isikuandmete kaitse üldmäärus, TAIKS, Eesti hea teadustava ning käesolev määrus. Komitee tegevuse koostöös nimetatud dokumentidega tagab komitee otsuste ja soovitude usaldusväärsuse, õiguspärasuse ning vastavuse rahvusvahelistele normidele.

### **Eelnõu § 3. Teaduseetika komitee liikmete määramise kord**

§-ga 3 reguleeritakse teaduseetika komitee liikmete määramise korda.

Lõikega 1 sätestatakse, et komisjoni liikmeks saab nimetada eksperdi, kellel on teaduseetika komiteele antud ülesande täitmiseks vajalikud teadmised teadus- ja arendustegevuse, teaduseetika, andmekaitse või õiguse valdkonnast. Samuti täpsustatakse, et liikme enda senine tegevus peab olema kooskõlas teaduseetika põhimõtetega.

Lõikega 2 määratakse teaduseetika komitee minimaalne koosseis. Teaduseetika komiteesse peab kuuluma vähemalt viis liiget. Komitee koosseisu detailselt ei määrata, selle asemel antakse Eesti Teadusagentuurile ülesanne tagada liikmete valikul komitees piisav pädevus nii teadus- ja arendustegevuse eri valdkondade, andmekaitse kui õiguse alal. Vastavalt TAIKS § 26 lõikele 3 võib Eesti Teadusagentuur moodustada teaduseetika komitee valdkondlikke või regionaalseid alamkomiteesid. Igal alamkomiteel on iseseisev tegutsemisõigus ning õigus anda sõltumatuid hinnanguid teadus- ja arendustegevuse eetilise kohta. Eesti Teadusagentuur tagab ka alamkomiteede moodustamisel, et nende koosseisus oleks piisavalt pädevaid eksperte, kes suudavad komitee ülesannet iseseisvalt täita.

Lõigetega 3 ja 4 reguleeritakse teaduseetika komitee liikme volituste kestust ning sätestatakse juhud, mille korral võib volitused ennetähtaegselt lõpetada. Komitee liikme volituste tähtaeg on viis aastat. Pärast volituste lõppemist võib sama isiku uuesti teaduseetika komitee liikmeks määrata. Määrus ei piira korduvat nimetamist, kuna Eestis on vastava pädevusega eksperte piiratud hulk ning kogenud liikmete uuesti kaasamine aitab tagada järjepidevust komitee töös. Samas peaks Eesti Teadusagentuur iga nimetamise puhul eraldi hindama, kas liikmete roteerumine on vajalik.

Teaduseetika komitee liikme volitused võib ennetähtaegselt lõpetada liikme enda soovil ning kui liige ei ole võimeline osalema teaduseetika komitee töös (näiteks tervislikel põhjustel). Volitused võib lõpetada ka juhul, kui liige ei täida oma kohustusi eetikakomitee ees või kui tema tegevus on vastuolus üldtunnustatud teaduseetika normide ja teaduse hea tava põhimõtetega. Antud alust saab kasutada üksnes juhul, kui rikkumine on tõendatud.

**Eelnõu § 4.** Teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamise taotluste esitamine ja menetlemine

§-s 4 kirjeldatakse teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamise taotluste esitamise ja menetlemise korda teaduseetika komitees.

Lõikes 1 sätestatakse, et taotlus esitatakse Eesti Teadusinfosüsteemi (edaspidi *ETIS*) kaudu eesti või inglise keeles. Nii taotlejate kui komitee töö hõlbustamiseks on ETIS-esse loodud eetikakomiteede moodul, mis võimaldab esitada teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamise taotlusi ning korraldada taotluste hindamist teaduseetika komitees. Suhtlus taotlejaga toimub ETIS-e keskkonna kaudu.

Lõikega 2 täpsustatakse, millised andmed tuleb teaduseetika komiteele esitatavas taotluses minimaalselt esitada. Lisaks käesolevas lõikes nimetatud andmetele võib teaduseetika komitee küsida taotluses ka muid asjakohaseid andmeid teadus- ja arendustegevuse kohta.

Lõikega 3 reguleeritakse taotluse tehnilise kontrolli läbiviimist. Taotluse vastavust vorminõuetele kontrollib Eesti Teadusagentuur. Taotluse tehniline kontroll võimaldab anda taotlejale kiiret tagasisidet taotluse vormilise korrektsuse kohta ning aitab vähendada teaduseetika komitee töökoormust. Kui tehnilise kontrolli käigus tuvastatakse puudusi, tagastatakse taotlus esitajale ning määratakse tähtaeg nende kõrvaldamiseks, vastavalt haldusmenetluse seaduse regulatsioonile. Lõike 4 kohaselt on Eesti Teadusagentuuril õigus taotluse menetlemine lõpetada, kui puudusi ei kõrvaldata määratud tähtajaks.

Lõigetes 5 ja 6 on sätestatud taotluste menetlemise tähtaeg. Teaduseetika komitee hinnangu tähtaeg on üldjuhul 30 kalendripäeva. Tähtaega arvestatakse Eesti Teadusagentuuri määratud taotluste esitamise tähtajast, mitte taotluse tegelikust esitamise päevast. Erandjuhtudel võib komitee hindamistähtaega pikendada, näiteks kui hinnatav uuring on keerukas või komiteel puudub vastav erialane ekspertiis ning tuleb kaasata väliseksperte. Tähtaja pikendamisest teavitatakse taotlejat ning selgitatakse pikendamise põhjuseid.

Lõikega 7 reguleeritakse olukordi, mille korral on teaduseetika komiteel õigus lõpetada taotluse menetlemine. Menetluse lõpetamine on põhjendatud eelkõige juhul, kui eetilise hinnangu andmine ei ole enam asjakohane, see ei kuulu komitee pädevusse või ei ole teadus- ja arendustegevuse sisu arvestades vajalik.

Teaduseetika komitee ei ole kohustatud taotlust menetlema, kui selgub, et taotleja on juba alustanud taotluses kirjeldatud teadus- ja arendustegevuse läbiviimist. Sellises olukorras puudub komiteel võimalus mõjutada uuringu eetilist läbiviimist, ennetada võimalikke kahjusid või rikkumisi. Samuti võib teaduseetika komitee hinnangu andmisest loobuda, kui komitees puudub vajalik pädevus ning vastavat ekspertiisi ei ole võimalik tagada ka väliste ekspertide kaasamisega.

Teaduseetika komitee lõpetab menetluse ka juhul, kui taotlus kuulub seaduse alusel teise eetikakomitee pädevusse. Näiteks ei saa teaduseetika komitee hinnata kliinilisi ravimiuuringuid või meditsiiniseadmete uuringuid, kuna nende uuringute hindamine kuulub vastavalt ravimiseadusele ja meditsiiniseadme seadusele Ravimiameti juures tegutseva ravimiuuringute eetikakomitee pädevusse. Samuti ei hinda teaduseetika komitee loomkatsete eetilistust, kuna vastavate uuringute eetilise hindamine on loomakaitseaduse alusel moodustatud loomkatse hindamiskomisjoni pädevuses.

Komitee võib menetluse lõpetada ka juhul, kui sama taotlust hindab juba mõni teine eetikakomitee, eelkõige institutsionaalne eetikakomitee, mis on moodustatud TAIKS § 19 lõike 6 alusel. Teaduseetika komiteel ei ole alust hindamisest loobumiseks juhul, kui tegemist on uuringuga, mille eri osad vajavad eri eetikakomiteede hinnangut.

Menetlus võidakse lõpetada ka juhul, kui teaduseetika komitee on taotlust juba varem hinnanud ning taotleja esitab sama taotluse uuesti, ilma et selles oleks tehtud sisulisi muudatusi. Sellisel juhul ei ole alust eeldada, et komitee jõuab varasemast erineva hinnanguni.

Lisaks on teaduseetika komiteel õigus menetlus lõpetada, kui ta leiab, et kavandatava uuringu eetilised riskid on madalad ning hinnangu andmine ei ole vajalik. Siiski peab komitee arvestama, et kui taotleja jaoks on hinnangu saamine oluline näiteks teadustöö läbiviimise, rahastamise või publitseerimise seisukohalt, tuleks hinnang üldjuhul anda.

Kui teaduseetika komitee otsustab taotluse menetlemise lõpetada, on ta kohustatud sellest taotlejat teavitama ning esitama põhjenduse menetluse lõpetamise kohta.

Lõikega 8 antakse rakendusüksusele õigus kaasata teaduseetika komitee hinnangu andmise protsessi vajadusel väliseid eksperte. Väliste ekspertide kaasamine võib olla vajalik, kui komitees või alamkomitees puudub vastavas valdkonnas piisav ekspertiis.

Lõikes 9 on sätestatud teaduseetika komitee võimalikud otsused. Teaduseetika komitee langetab üldjuhul ühe järgmistest otsustest:

- 1) teadus- ja arendustegevus on kooskõlas teaduseetika põhimõtetega;
- 2) teadus- ja arendustegevus ei ole kooskõlas teaduseetika põhimõtetega.

Lisaks on komiteel võimalik anda otsus, mille kohaselt on uuring kooskõlas teaduseetika põhimõtetega eeldusel, et taotleja täidab komitee poolt määratud tingimusi. Sellist otsust on võimalik kasutada näiteks juhul, kui uuring on tervikuna kooskõlas teaduseetika põhimõtetega, kuid esineb üksikuid muudatusi vajavaid asjaolusid.

Teaduseetika komitee võib langetada ka otsuse, mille kohaselt teadus- ja arendustegevus ei vasta teaduseetika põhimõtetele, ent samas teha taotlejatele ettepanekuid uuringu muutmiseks ja taotluse täiendamiseks. Taotluse täiendamisel on võimalik taotlejal taotlus uuesti esitada.

Lõikes 10 reguleeritakse teaduseetika komitee õigust nõuda aruannet teadus- ja arendustegevuse kohta. Teaduseetika komiteel on õigus uuringu lõppemisel või selle ennetähtaegsel lõpetamisel kontrollida, kas uuring on läbi viidud vastavalt taotluses esitatud tingimustele. Selleks võib komitee küsida taotluse esitajalt vastavat aruannet.

Käesoleva määrusega ei kehtestata üldist aruandekohustust kõigile taotlejatele, et vältida liigset halduskoormust. Selle asemel antakse teaduseetika komiteele õigus otsustada, milliste projektide puhul on aruande küsimine põhjendatud ja vajalik.

Lõikes 11 sätestatakse kord juhuks, kui selgub, et teaduseetika komitee hinnangu saanud teadus- ja arendustegevust ei ole läbi viidud taotluses kirjeldatud viisil. Kui komiteele saab teatavaks, et teadus- ja arendustegevust ei ole läbi viidud taotluses kirjeldatud viisil, ei menetle komitee juhtumit ise. Sellisel juhul esitatakse teave teaduseetika võimaliku rikkumise kahtluse kohta teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjonile.

Vastavalt lõikele 12 hindab teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon teavituse põhjendatust, sarnaselt tavapärasele teaduseetika rikkumise kahtluse menetlemise korrale. Kui esitatud informatsioon on piisav ja põhjendatud võib komisjon alata menetluse käesoleva määruse §-is 8 sätestatud korras.

Lõikes 13 sätestatakse teaduseetika komitee otsuste avalikustamise kord. Teaduseetika komitee teeb teadus- ja arendustegevuse kohta koostatud kokkuvõtva hinnangu avalikult kättesaadavaks ETIS-e keskkonnas. Selleks on kavas luua ETIS-sse avalik andmebaas, mille kaudu saab tutvuda komitee hinnangutega. Vastava andmebaas võimaldab edaspidi komitee hinnanguid siduda teadus- ja arendustegevuse rahastamisaotlustega või käimasolevate projektidega, aidates sellega vähendada halduskoormust ja kirjalike dokumentide esitamise vajadust.

Avalikustamisele kuulub ka taotlusega seotud üldinfo, sealhulgas projekti nimetus, teadus- ja arendustegevust läbiviivate isikute ja asutuste andmed, projekti läbiviimise aeg ja koht ning teadus- ja arendustegevuse lühikirjeldus. Kokkuvõttes hinnangus ei avaldata teadus- ja arendustegevuse konfidentsiaalset teavet, näiteks uuringu detailset kirjeldust, hüpoteese ja meetoodika kirjeldust.

**Eelnõu § 5.** Teaduseetika komitee tasuliste teenuste loetelu, tasude suurused ja tasu küsimise kord.

Paragrahviga reguleeritakse teaduseetika komitee teenuste eest tasu võtmise küsimusi. Teaduseetika komitee tasuliste teenuste sätestamisel on lähtutud põhimõttest, et ärielistel ja erahuvides tehtava teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamine panustaks komitee ülalpidamiskulude katmisesse, samas kui avalikes huvides tehtav teadustöö jääks liigse finantskoormusest.

Lõikega 1 sätestatakse tasuliste teenuste loetelu ning tasude määrad. Tasuliste teenuste kehtestamisel on lähtutud TAIKS § 24 lõigetest 5-6, mis annavad õiguse teaduseetika komitee teenuste eest tasu küsida. Sealjuures ei tohi tasu ühe teenuse osutamise eest olla kõrgem kui 3000 eurot ning tasu suuruse kehtestamisel lähtutakse komitee tegevuse ning hinnangu andmisega kaasnevatest kuludest.

Teaduseetika komitee tasulised teenused on järgmised:

- 1) Teadus- ja arendustegevuse eetilise esmane hindamine, mille maksumus on 700 eurot. Iga teaduseetika komiteele esitatud uut teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamise taotlust käsitatakse esmase hindamisena.
- 2) Teadus- ja arendustegevuse olulise muutmistaotluse hindamine, mille maksumus on 350 eurot. Antud teenus käsitleb teaduseetika komitee poolt varasemalt hinnatud teadus- ja arendustegevuse teistkordset hindamist, seoses projekti muutmisega olulisel määral (näiteks uuringu meetoodika muutmine, uuritavate kaasamise põhimõtete muutmine, projekti vastutava täitja muutmine vmt). Muudatustaotluste hindamise tasumäär on

võrreldes esmase hindamisega madalam, kuna hindamine on kitsamalt fokuseeritud. Projekti tehniliste muudatuste menetlemise eest taotlejalt tasu ei küsita.

- 3) Teadus- või ajaloouringu isikuandmete töötlemise hindamine vastavalt IKS §-i 6 lõikes 4 sätestatule. IKS § 6 lõige 4 sätestab, et kui eriliiki isikuandmeid töödeldakse teadus- või ajaloouringus ilma isiku nõusolekuta, tuleb seadusega või selle alusel moodustatud asjaomase valdkonna eetikakomiteel kontrollida samas paragrahvis sätestatud nõuete täitmist. Teenuse raames hindab teaduseetika komitee, kas
- teadus- või ajaloouringu eesmärged oleks võimalik saavutada tuvastamist võimaldavate andmete eemaldamisel;
  - teadus- või ajaloouringu tegemiseks on ülekaalukas avalik huvi;
  - teadus- või ajaloouringuga tulemusel ei muudeta andmesubjekti kohustuste mahtu ega kahjustata muul viisil ülemäära andmesubjekti õigusi.

IKS-is sätestatud ülesande täitmine on eraldiseisev tööprotsess võrreldes teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamisega ning seetõttu on tegevusele seatud eraldi tasumäär 350 eurot.

- 4) Konsulteerimine täidesaatva riigivõimu analüüsides ja uuringute osas vastavalt IKS § 6 lõigetele 5<sup>1</sup> ja 5<sup>2</sup>, mille tasumäär on 250 eurot. Tegemist on uue tegevusega, mis tuleneb TAIKS-ga kaasnenud IKS-i muudatusest. Muudatuse tulemusena ei pea täidesaatva riigivõimu analüüsid ja uuringud enam läbima kahekordset kontrolli eetikakomitee ja Andmekaitse Inspeksiooni (edaspidi AKI) poolt. Kuid AKI-l on õigus vajadusel pöörduda teaduseetika komitee poole konsultatsiooni saamiseks. Teaduseetika komitee konsultatsioon ei hõlma endas komitee täismahus taotluse hindamise läbiviimist, vaid võimalike riskide analüüsimist ja selle osas seisukoha kujundamist. Konsulteerimine võib toimuda vabas vormis (puuduvad kindlad vorminõuded erinevalt teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamisest). Teaduseetika komitee kujundab oma seisukoha AKI poolt esitatud materjalide põhjal, komitee poliitikaanalüüsi või uuringu läbiviijalt täiendavaid andmeid ei küsi. Samuti ei esita teaduseetika komitee poliitikaanalüüsi läbiviijale iseseisvaid hinnanguid uuringu eetilise kohta. Konsulteerimise tasu küsitakse täidesaatva riigivõimu analüüsi või uuringu tellijalt (näiteks ministeeriumilt või riigiasutusest).

Lõikes 2 sätestatakse teaduseetika komitee teenuste osas tasuvabastus teadus- ja arendusasutustele, ülikoolidele, evalveeritud rakenduskõrgkoolidele ning akrediteeritud kõrgkoolidele. Nimetatud asutused ei pea tasuma teadus- ja arendustegevuse esmase hindamise, muutmistaotluse hindamise ning IKS-ist tuleneva teadus- ja ajaloouringu isikuandmete töötlemise hindamise eest. Tasuvabastus kehtib tingimusel, et taotluse esitanud asutus on uuringu peamine teostaja. Taotluste tehnilise kontrolli raames kontrollib Eesti Teadusagentuur taotluse sisu alusel lõikes 2 sätestatud tingimuse täitmist. Kui esitatud taotluses ei ole üheselt selge, kas asutus on uurimisprojekti peamine teostaja, erisust ei rakendata. Erisuse sätestamine kõigile evalveeritud asutustele ja kõrgkoolidele on vajalik selleks, et avalikes huvides tehtav teadustöö ei jääks eetilise hindamisest kõrvale rahalise barjääri tõttu.

Lõige 3 võimaldab Eesti Teadusagentuuril teatud juhtudel vähendada teaduseetika komitee tasuliste teenuste tasumäära või tasu küsimisest tervikuna loobuda. Tasumäära vähendamise õigus on juhul, kui teenuse tellija on tervishoiuteenuse osutaja (näiteks haigla või muu raviasutus), riigi või kohaliku omavalitsuse asutus, sihtasutus või mittetulundusühing ning uuringu läbiviimine on avalikes huvides. Avaliku huvi hindamisel lähtub Eesti Teadusagentuur küsimusest, kas uuring panustab ühiskonna üldise heaolu kasvu. Tasu vähendamist on võimalik rakendada näiteks haiglates ja tervishoiuasutustes tehtavate teadusuuringute, muuseumide

teadusprojektide ning kodanikuühenduste uuringute puhul, mille eesmärk on mõne ühiskondliku probleemi lahendamine.

Lõikega 4 täpsustatakse, et teaduseetika komitee tasuliste teenuste tasu võtmise korraldab Eesti Teadusagentuur. See tähendab, et kõiki arveldamisega seotud tegevusi, sh arve esitamist, tasu kogumist ning lõigetes 2-3 sätestatud tasuvabastust või tasu vähendamist administreerib Eesti Teadusagentuur. Tasu menetlemine on eraldiseisev komitee tegevusest, et tagada teaduseetika komitee sõltumatus ning vähendada komitee võimalikku halduskoormust administratiivsete tegevuste osas.

Lõigetega 5-7 täpsustatakse tasu küsimise korda. Tasulise teenuse arve väljastatakse taotluse esitajale pärast tehnilise kontrolli alustamist. Taotluse esitajal tuleb arve tasuda 10 kalendripäeva jooksul ning kui arve ei ole tähtjaks tasutud, lõpetab teaduseetika komitee taotluse menetlemise.

### **3.3. Teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamine ja teaduseetika rikkumise kahtlusele hinnangu andmine**

Kolmas peatükk käsitleb teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamist, selle ülesandeid ning sätestab reeglid, kuidas toimub hinnangu andmine teaduseetika rikkumise kahtlusele. Samuti reguleeritakse kolmandas peatükis teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni tasuliste teenuste osutamist ning tasu küsimise korda.

#### **Eelnõu § 6. Teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon**

Lõikes 1 täpsustatakse, et Eesti Teadusagentuur kehtestab teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamisel komisjoni töökorra ja liikmete tasustamise korra. Eesti Teadusagentuuri ülesanne on välja töötada põhimõtted, kuidas komisjoni töö on korraldatud.

Lõikega 2 sõnastatakse teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni ülesanne – tagada teaduseetika rikkumise kahtluse õiglane, erapooletu, sõltumatu ja läbipaistev hindamine ning toetada asutusi rikkumise kahtluste menetlemisel. Komisjon viib menetlusi läbi:

- 1) õiglaselt ja erapooletult - komisjon võtab menetlustes arvesse kõiki tõendeid, annab võimaluse selgituste andmiseks, kohtleb osapooli võrdselt ning langetab otsused faktide ja reeglite alusel;
- 2) sõltumatult – komisjon tegutseb väliste surveteguriteta, komisjoni liikmed on sõltumatud eksperdid, kes ei ole uuritava juhtumiga seotud asutus(t)e või uuritava(te) isiku(te) mõju all ega poliitiliselt kallutatud;
- 3) läbipaistvalt – komisjon viib menetluse läbi selgete reeglite alusel, menetluse tulemused tehakse kõigile osapooltele teatavaks, üldistatud kujul avaldatakse komisjoni tegevuse tulemused ka avalikkusele.

Lõikes 3 defineeritakse teaduseetika rikkumise mõiste ning lõikes 4 teaduseetika rikkumise kahtluse mõiste. Teaduseetika rikkumise defineerimisel on lähtutud ALLEA Euroopa teaduse eetikakoodeksi selgitusest, mille kohaselt mõeldakse teaduseetika rikkumise all tulemuste fabritseerimist, võltsimist või plagieerimist teadustöös rahastuse taotlemisel, teadustöö tegemisel, retsenseerimisel või tulemuste avaldamisel. Samuti on eetikakoodeksis välja toodud teised hea teadustava rikkumise vormid, mis moonutavad osaliste panust teadusesse või kahjustavad teadustöö protsessi ja teadlaste usaldusväarsust, näiteks teadustöö andmete või



tulemuste põhjendamatu varjamine, valikuline või ebakorrektna viitamine, kõrgema ametialase positsiooni väärkasutamine, teiste teadlaste töö venitamine või sobimatu takistamine. Teaduseetika rikkumiseks käesoleva määruse mõistes ei peeta olukorda, kus eksimine on olnud tahtmatu, näiteks on eksimus põhjustatud teadmatusest.

Lõikega 5 sätestatakse, et teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon juhendub oma tegevuses kehtivatest õigusaktidest, üldtunnustatud teaduseetika normidest ning teaduse hea tava raamdokumentidest, näiteks Eesti heast teadustavast ja ALLEA Euroopa teaduse eetikakoodeksist. Samuti võib komisjon tugineda muudele asjakohastele siseriiklikele või rahvusvahelistele juhendmaterjalidele ja standarditele.

Sätte eesmärk on tagada, et komisjoni tegevus oleks kooskõlas nii õigusliku kui eetilise raamistikuga, andes komisjoni otsustele usaldusväärsuse ja legitiimsuse.

**Eelnõu § 7.** Teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni liikmete määramise kord

§-ga 7 reguleeritakse teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni liikmete määramise korda.

Lõikega 1 täpsustatakse, et komisjoni liikmeks saab nimetada isiku, kellel on komisjonile antud ülesande täitmiseks vajalik pädevus. Olulise tingimusena on sätestatud, et isiku senine tegevus peab olema vastavuses teaduseetika põhimõtetega. Komisjoni liikmeks ei saa valida isikut, kes on tõendatult eksinud valdkonna üldtunnustatud teaduseetika normide või teaduse hea tava põhimõtete vastu.

Lõikes 2 sätestatakse, et teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon peab koosnema vähemalt viiest liikmest. Eesti Teadusagentuur vastutab komisjoni liikmete määramise eest ning on kohustatud tagama, et komisjoni koosseisus oleks esindatud piisav teaduslik, õiguslik ja eetika-alane ekspertiis. Eesti Teadusagentuuri ülesanne on tagada, et komisjon oleks võimeline teaduseetika rikkumise kahtlusi sõltumatult menetlema ning komisjonis oleks piisav pädevus eri tüüpi rikkumise kahtlustele hinnangu andmiseks.

Lõigetes 3 ja 4 sätestatakse teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni liikmete volituste kestus ning volituste ennetähtaegse lõpetamise alused. Komisjoni liikme volituste tähtaeg on lühem kui teaduseetika komitee liikmel, arvestades komisjoni töö iseloomu, mis hõlmab sageli konfliktsete olukordade hindamist ning võib seetõttu põhjustada suuremat vaimset ja emotsionaalset koormust. Lühema volituste kestuse eesmärk on ennetada liikmete läbipõlemist ja toetada komisjoni jätkusuutlikku toimimist.

Komisjoni liikme volituste lõppemisel ei ole välistatud isiku uuesti nimetamine komisjoni koosseisu. Käesoleva määrusega ei piirata liikmete korduvat nimetamist. See võimaldab komisjoni töös tagada ka järjepidevuse, kuna iga kolme aasta järel ei pea Eesti Teadusagentuur uuendama kogu komisjoni koosseisu.

Lõikes 4 on kirjeldatud juhud, mille korral on Eesti Teadusagentuuril õigus komisjoni liikme volitused ennetähtaegselt lõpetada. Volituste lõpetamise õigus on juhul, kui liige lahkub omal soovil, liige on jätnud komisjonis osalemise kohustused hooletusse või liige ei ole võimeline komisjoni töös osalema (näiteks tervise tõttu). Samuti võib rakendusüksus liikme volitused lõpetada, kui liikme enda tegevus ei ole kooskõlas üldtunnustatud teaduseetika normide või

teaduse hea tava põhimõtetega või liikme osas on esinenud usalduse kaotus. Usalduse kaotus võib hõlmata näiteks situatsioone, kus komisjoni liikmeks valitud isik ei ole enam avalikkuse või teaduskogukonna silmis usaldusväärne, kahtluse alla on sattunud liikme maine või erapooletus.

## **Eelnõu § 8.** Teaduseetika rikkumise kahtlusele hinnangu andmine

§-ga 8 reguleeritakse teaduseetika rikkumise kahtlusele hinnangu andmise protsessi. Paragrahviga täpsustatakse, kuidas toimub rikkumise kahtlusest teavitamine või komisjoni poole taotlusega pöördumine, menetluse algatamine ja läbiviimine ning hinnangute andmine. Samuti reguleeritakse teaduseetika rikkumise kahtluste menetlustega seotud statistika ja teabe avalikustamist.

Lõige 1 kohaselt on Eesti Teadusagentuur kohustatud looma teavituskanali, mille kaudu on võimalik esitada teavet teaduseetika rikkumise kahtluse kohta. Teavituskanal peab olema avalikult ja lihtsalt kättesaadav kõigile isikutele, kes soovivad võimalikust rikkumisest teada anda. Määrusega ei täpsustata, milline loodav teavituskanal peab olema, jättes selle üle otsustamise Eesti Teadusagentuuri pädevusse. Loodav teavituskanal peab olema turvaline ning tagama, et teavituste sisu ja nendega seotud isikuandmed ei ole kättesaadavad volitamata kolmandatele isikutele. Teavitussüsteemi ülesehitus peab võimaldama kaitsta nii edastatud teavet kui ka teavitaja isikut.

Lõige 1 reguleerib ka teavituskanali kaudu esitatud teabele juurdepääsu. Rikkumise kahtluse teavitusele on juurdepääs üksnes Eesti Teadusagentuuri määratud töötajal või üksusel ning teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjonil. Juurdepääsu piiramine on vajalik selleks, et tagada nii teavituse sisu kui ka teavitaja konfidentsiaalsus.

Lõikega 2 täpsustatakse, et nii Eesti Teadusagentuur kui teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon on kohustatud tagama teaduseetika rikkumise kahtlusest teavitaja isikuandmete konfidentsiaalsuse. Teavitaja isikut on lubatud avaldada üksnes tema kirjalikul nõusolekul. Konfidentsiaalsuse tagamine on teaduseetika rikkumistest teavitamise puhul oluline, sest hirm tagakiusamise või muude negatiivsete tagajärgede ees on üks peamisi põhjuseid, miks inimesed jätavad rikkumisest teada andmata. Säte on kooskõlas ALLEA Euroopa teaduse eetikakoodeksi põhimõtetega, mille kohaselt on teadusasutustel ja -organisatsioonidel kohustus kaitsta heauskseid teavitajaid (*bona fide* vilepuhujaid) ning tagada, et nende edasine karjäär ei satu teavitamise tõttu ohtu.

Lõikes 3 täpsustatakse, et teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon hindab esmalt rikkumise kahtluse teavituses sisalduva teabe piisavust ja põhjendatust. Lõikes täpsustatakse, millistel juhtudel komisjon ei algata menetlust:

- 1) esitatud teave ei ole piisav ja põhjendatud – näiteks on esitatud ainult väide rikkumise kohta, kuid teavituse juurde pole lisatud tõendeid või esitatud väited ja tõendid pole piisavalt informatiivsed;
- 2) esitatud teavituse puhul ei ole tegemist teaduseetika-alase rikkumisega – näiteks töövaidlused, akadeemilise eetika küsimused;
- 3) tegemist on korduva samasisulise teatega, mille osas komisjon on juba otsuse langetanud või mille osas on esitatud mitu teavitust. Kui mitu osapoolt on teavitanud samast juhtumist, ei algata komisjon iga teavituse kohta eraldi menetlust vaid käsitleb teavitusi ühe menetluse raames.

Kui komisjon otsustab menetlust mitte algatada, teavitatakse võimalusel sellest ka rikkumise kahtluse teavitajat.

Lõikega 4 antakse teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjonile õigus suunata teaduseetika rikkumise kahtlus juhtumiga seotud asutusse. Komisjon võib menetluse edasi suunata, kui teavituskanali kaudu saadud teave on piisavalt usaldusväärne ning komisjoni andmetel ei ole juhtumiga seotud asutus ise menetlust algatanud. Teaduseetika rikkumise kahtluse esmane menetlus juhtumiga seotud asutuses on kooskõlas ülikoolide ja teadus- ja arendusasutuste autonoomia põhimõttega ning Eesti hea teadustavaga. Viimase kohaselt peab teadusasutus kehtestama teaduseetika rikkumise kahtluse menetlemise korra, määratlema võimalikud sanktsioonid ning tagama, et rikkumise kahtluste menetlemine toimuks õiglaselt, erapooletult ja läbipaistvalt.

Lõikes 5 täpsustatakse, et juhul kui teaduseetika rikkumise kahtlust menetleb seotud asutus, on nimetatud asutus kohustatud teavitama teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni menetluse tulemustest. Sätte eesmärk on luua asutusele aruandluskohustus ning võimaldada komisjonil jälgida rikkumise kahtluse menetlemise kulgu ja lõpptulemust.

Teaduseetika rikkumise kahtluse edastamisel asutusele tuleb arvestada käesoleva paragrahvi lõikes 2 sätestatud, mille kohaselt võib komisjon avaldada teavitaja isiku üksnes teavitaja kirjalikul nõusolekul. Kirjaliku nõusoleku puudumisel esitatakse informatsioon asutusele ilma teavitaja isikut avaldamata.

Kui asutus otsustab teaduseetika rikkumise kahtluse osas menetlust mitte algatada, on teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjonil õigus juhtum ise menetlusse võtta ja see läbi viia, vastavalt lõikes 4 sätestatule.

Lõikes 6 täpsustatakse, kellel on õigus pöörduda teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni poole taotlusega juhtumi menetlemiseks või sõltumatu hinnangu saamiseks. Taotluse esitamise õigus on antud evalveeritud asutusele, akrediteeritud kõrgkoolidele, juhtumi osapooltele, teadust rahastatavale asutusele ning Haridus- ja Teadusministeeriumile.

Evalveeritud asutustel ja akrediteeritud kõrgkoolidel on võimalik taotleda komisjonis teaduseetika rikkumise kahtluse esmast menetlemist juhul, kui asutuses ei ole võimalik tagada sõltumatut, õiglast või erapooletut menetlemist. Komisjoni poole on võimalik pöörduda ka pärast asutusesisese menetluse läbiviimist, kui taotleja soovib saada teist sõltumatut hinnangut. Selline vajadus võib tekkida juhtumi osapoolte rahulolematuse korral asutusesisese menetluse tulemustega. Välise hinnangu andmine võib pakkuda lahendust olukordades, kus asutusesiselt ei ole saavutatud konsensust ning see võimalus on alternatiivi kohtusse pöördumisele. Juhul kui asutus esitab taotluse komisjonile, vastutab ta ka selle eest, et komisjonile edastatakse kõik menetluseks vajalikud andmed ja dokumendid.

Lisaks asutustele on komisjoni poole pöördumise õigus antud ka üksikisikule. Kui teaduseetika rikkumise kahtluse asutusesisene menetlus on küll läbi viidud, kuid isik ei ole otsusega nõus, on tal võimalik komisjonile esitada taotlus teise hinnangu saamiseks. Selline apellatsioonivõimalus on oluline üksikisiku õiguste kaitse tagamiseks ning pakub samuti võimaluse lahendada juhtum väljaspool kohtumenetlust.

Komisjoni poole pöördumise õigus on antud ka Haridus- ja Teadusministeeriumile ning teadust rahastavatele asutustele, näiteks Eesti Teadusagentuurile või teistele ministeeriumidele. Säte võimaldab nimetatud asutustel algetada teaduseetika rikkumise kahtluse alusel menetluse ning rikkumise tuvastamise korral kaaluda sobivaid järelmeetmeid.

Lõikes 7 sätestatakse teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni õigus kaaluda taotluse korral menetluse algatamist. Kui komisjon otsustab menetlust mitte algatada, siis teavitatakse sellest taotluse esitajat ning tasu taotluse menetlemise eest ei võeta.

Kui komisjon otsustab käesoleva paragrahvi lõike 3 või lõike 7 alusel teaduseetika rikkumise kahtluse menetluse algatada, siis on komisjonil õigus küsida osapooltelt juhtumiga seotud teavet ja dokumente. Vastav õigus on sätestatud TAIKS § 27 lõikes 3. Komisjon saab õiglase hinnangu anda üksnes juhul, kui kõik juhtumiga seotud asjaolud on tehtud komisjonile teatavaks. Seetõttu on vajalik, et kõik juhtumi osapooled osutaksid komisjonile igakülgset abi juhtumi menetlemisel. Komisjon tagab, et talle esitatud isikuandmed ning juhtumiga seotud teave hoitakse konfidentsiaalsena.

Lõikega 8 sätestatakse, et Eesti Teadusagentuuril on õigus teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni ettepanekul kaasata menetlusse väliseid eksperte. Välise ekspertide kaasamine võib olla põhjendatud juhul, kui juhtum vajab spetsiifilist teaduslikku, õiguslikku või eetika-alast ekspertiisi, mida komisjoni liikmetel ei ole. Kui tegemist on rahvusvahelise juhtumiga võimaldab säte kaasata komisjoni töösse ka teise riigi partnerorganisatsiooni esindajaid ja eksperte. Välise ekspertide töö korraldamise ja tasustamise eest vastutab Eesti Teadusagentuur.

Lõikes 9 on sätestatud teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni menetluse tulemus. Menetluse tulemusena kujundab komisjon juhtumi kohta eksperthinnangu, millele lisatakse vajaduse korral soovitused juhtumi lahendamiseks. Komisjon teeb oma hinnangu kättesaadavaks juhtumiga seotud osapooltele ning võimaluse korral üldistatud kujul ka rikkumise kahtlusest teavitajale.

Ekspert hinnangus esitab komisjon oma seisukoha, kas juhtum kvalifitseerub teaduseetika rikkumisena. Komisjoni seisukoht peab tuginema kogutud tõenditele ja faktidele. Kuna komisjoni pädevus piirdub juhtumile eksperthinnangu andmisega, ei sekku komisjon juhtumiga seotud asutuse autonoomiasse ega töökorralduslikesse otsustesse. Komisjoni hinnangu alusel on juhtumiga seotud asutusel õigus otsustada, kas ja milliseid sanktsioone või muid järelmeetmeid on põhjendatud rakendada.

Lõigetes 10 ja 11 reguleeritakse teaduseetika väärkäitumisjuhtumitega seotud andmete ja statistilise teabe kogumise ja avaldamise korda.

Teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjonil on õigus kord aasta küsida teadus- ja arendusasutustelt, ülikoolidelt ja evalveeritud rakenduskõrgkoolidelt statistilist ülevaadet teaduseetika rikkumise kahtluste ning tuvastatud teaduseetika väärkäitumiste kohta. Komisjon koondab saadud andmed ning avaldab selle üldistatud kujul, tagades sealjuures menetlusosaliste konfidentsiaalsuse.

Lisaks võib komisjon teha avalikkusele kättesaadavaks ka teabe komisjonis menetletud juhtumite kohta, samuti hoides menetlusosaliste isikuandmed konfidentsiaalsena.

Teaduseetika väärkäitumisega seotud teabe kogumise ja avaldamise eesmärk on ühelt poolt tõsta teadlikkust aga ka tuvastada võimalikke regulatiivseid ja korralduslikke puudujääke ning suunata seeläbi ennetustegevusi. Teaduseetika rikkumise kahtluste menetlemise ning esinenud väärkäitumisjuhtumite kohta info avalikustamine suurendab teadussüsteemi läbipaistvust ning tõstab seeläbi usaldust. Sarnast infot avaldatakse regulaarselt ka teistes riikides, näiteks Soomes TENK-i aastaaruandes<sup>3</sup>.

**Eelnõu § 9.** Teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni tasuliste teenuste loetelu, tasude suurused ja tasu küsimise kord

§-ga reguleeritakse teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni teenuste eest tasu võtmise korda. Tasuliste teenuste kehtestamisel on lähtutud põhimõttest, et juhul kui komisjonilt taotletakse teaduseetika rikkumise kahtluste menetlemist, peab taotluse esitaja osaliselt hüvitama menetlusega seotud kulud. Teaduseetika rikkumise kahtlusest teavitamise korral menetlustasusid ei kaasne.

Lõikes 1 sätestatakse tasuliste teenuste loetelu ja tasude määrad. Tasuliste teenuste kehtestamisel on lähtutud teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse § 27 lõigetest 5 ja 6, mis annavad õiguse komisjoni teenuste eest tasu küsida. Sealjuures ei tohi ühe teenuse osutamise eest olla tasu kõrgem kui 3000 eurot ning tasu suuruse kehtestamisel lähtutakse komisjoni hinnangu andmisega kaasnevatest kuludest.

Teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni tasulised teenused on:

- 1) Teadus- ja arendusasutuse, ülikooli, evalveeritud rakenduskõrgkooli või akrediteeritud kõrgkooli poolt esitatud teaduseetika rikkumise kahtluse esmane menetlemine. Juhtumi esmase menetlemise korral viib teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon läbi nõ täismenetluse. Lisaks asutuse poolt esitatud materjalidega tutvumisele, võib komisjon küsida nii asutuselt kui juhtumiga seotud osapooltelt täiendavat infot ning viia läbi ärakuulamisi. Tasumäär 1500 eurot katab komisjoni liikmete töötasu juhtumi menetlemisel.
- 2) Teadus- ja arendusasutuse, ülikooli, evalveeritud rakenduskõrgkooli või akrediteeritud kõrgkooli poolt esitatud teaduseetika rikkumise kahtlusele teise hinnangu andmine. Rikkumise kahtlusele teise hinnangu andmisel on asutus eeldatavasti kõik juhtumiga seotud materjalid ning osaliste seisukohad kirjalikult säilitanud ning komisjon annab teise hinnangu üldjuhul asutuse poolt kogutud kirjalike materjalide põhjal. Komisjonil on õigus vajadusel viia läbi ärakuulamisi. Teenuse tasumäär (900 eurot) on seetõttu väiksem võrreldes esmase menetlusega ning katab komisjoni liikmete töötasu juhtumi menetlemisel.
- 3) Teaduseetika rikkumise kahtluse osapoole alusel juhtumile teise hinnangu andmine. Asutuse hinnangu apelleerimisel rakendatakse osapoolele sümboolset tasu 100 eurot, mille eesmärk on tagada, et komisjoni poole pöördumist põhjalikult kaalutakse. Tasu rakendamine vähendab võimalust, et komisjoni poole pöördutakse kõigi juhtumite korral, mille otsus ei ole osapoolele soodne või sobiv. Teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni poole tuleks pöörduda juhul, kui esineb põhjendatud kahtlus asutuse menetluse sõltumatuses ja erapooletuses või kui osapoole hinnangul ei ole asutusesiseses menetluses piisavalt kaalutud kõiki rikkumise kahtlusega seotud aspekte.

---

<sup>3</sup> „Annual Report of the Finnish National Board on Research Integrity TENK 2023“:  
[https://tenk.fi/sites/default/files/2024-06/TENK\\_Toimintakertomus\\_2023\\_EN.pdf](https://tenk.fi/sites/default/files/2024-06/TENK_Toimintakertomus_2023_EN.pdf)

Lõikega 2 sätestatakse, et Eesti Teadusagentuur tagastab teaduseetika rikkumise kahtluse osapoole makstud tasu, kui teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni hinnang erineb asutusesisese menetluse tulemustest ning asutuse otsus ei olnud osapoole suhtes põhjendatud või õiglane. Lõikes sätestatud regulatsioon suurendab isikute valmisolekut taotleda sõltumatut hinnangut juhtudel, kus esineb kahtlus asutusesisese menetluse objektiivsuses või põhjendatuses.

Lõikega 3 täpsustatakse, et teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni tasuliste teenuste tasu võtmise korraldab Eesti Teadusagentuur. Tasu menetlemine on eraldiseisev komisjoni tegevusest, et vähendada komisjoni halduskoormust ning võimaldada komisjonil keskenduda juhtumite menetlemisele.

Lõigetega 5-7 täpsustatakse teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni tasuliste teenuste tasu küsimise korda. Tasulise teenuse arve väljastatakse taotluse esitajale pärast seda, kui komisjon on langetanud otsuse võtta taotlus menetlusse. Taotluse esitajal tuleb arve tasuda 10 kalendripäeva jooksul. Kui arve ei ole tähtajaks tasutud, lõpetab teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon taotluse menetlemise.

### **3.4. Rakendussätted**

#### **Eelnõu § 10. Määruse rakendamine**

Lõikega 1 täpsustatakse määruse rakendamise kuupäeva. Kuigi vastavalt eelnõu §-le 11 jõustub määrus teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni korralduse seaduse jõustumisega samal ajal, siis hakatakse määruse regulatsiooni rakendada alates 1. jaanuarist 2026. Järgmise aasta alguses tegevuse alustamine annab Eesti Teadusagentuurile piisava aja korralduslike ja õiguslike ettevalmistuste tegemiseks, sealhulgas määruses sätestatud kordade väljatöötamiseks, juhendmaterjalide koostamiseks, teaduseetika komitee ja teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni liikmete määramiseks ning kommunikatsioonitegevusteks.

Lõike 2 kohaselt rakendatakse käesoleva määruse §-des 5 ja 9 reguleeritud tasulisi teenuseid, sealhulgas tasumäärasid ja tasude küsimise korda, alates 1. jaanuarist 2028. Kavandatud üleminekuperiood võimaldab teadus- ja arendussüsteemi osapooltel planeerida vajalikke ressursse seoses võimalike tasuliste teenustega.

#### **Eelnõu § 11. Määruse jõustumine**

Paragrahviga reguleeritakse määruse jõustumise kuupäeva. Määrus jõustub teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni seaduse jõustumisel, 1. oktoobril 2025.

### **4. Eelnõu võrdlev analüüs**

Eelnõu on koostöös Eesti Vabariigi põhiseaduse ja teiste õigusaktidega. Eelnõul ei ole puutumust Euroopa Liidu õigusega.

### **5. Määruse mõjud**

**Kavandatav muudatus:** Teaduseetika komitee ning teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamine ning nende tegevuse korra reguleerimine.

**Muudatuse kirjeldus:** Määrusega reguleeritakse teaduseetika komitee ja teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamise ning tegevuse aluseid. Teaduseetika komitee peamine ülesanne on teadus- ja arendustegevuse eetilise kohta hinnangute andmine. Teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon hindab teaduseetika võimalikke rikkumisi ning annab vajaduse korral soovitusi juhtumite lahendamiseks. Mõlemad kogud moodustatakse Eesti Teadusagentuuri poolt, kuid nad tegutsevad Eesti Teadusagentuuri juures sõltumatute eksperdikomisjonidena. Eesti Teadusagentuur toetab ja korraldab teaduseetika komitee ning teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni tööd. Lisaks reguleeritakse määrusega teaduseetika komitee ja teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni tasuliste teenustega seotud küsimusi. Tasusid hakatakse rakendama alates 2028. a.

**Sihtrühmad, keda muudatus mõjutab:**

- 1) teadlased ja insenerid, sihtrühma suurus 6563 (täistööaja ekvivalent) (2023. a Statistikaameti andmed);
- 2) teadus- ja arendusasutused (15 asutust), ülikoolid (7 asutust), evalveeritud rakenduskõrgkoolid (1 asutus), akrediteeritud kõrgkoolid (va ülikoolid ja evalveeritud rakenduskõrgkoolid) (10 asutust);
- 3) SA Eesti Teadusagentuur.

**5.1. Sotsiaalsed mõjud, sh demograafilised mõjud**

Määruse eelnõul on positiivne mõju inimeste põhiõiguste kaitsele. Teaduseetika komitee tegevuse eesmärk on tagada teadusuuringusse kaasatud isikute õiguste, heaolu ja ohutuse kaitse. Teadus- ja arendustegevuse eetilise hindamine ennetab võimalikke rikkumisi ning annab uuritavatele kindluse, et nende osalemine teadusuuringus on kooskõlas üldtunnustatud teaduseetiliste väärtuste ja põhimõtetega.

**5.2. Mõju haridusele, kultuurile ja spordile**

Määruse eelnõul on positiivne mõju teadus- ja arendustegevusele. Teaduseetika komitee ning teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamise eesmärk on suurendada teadus- ja arendustegevuse usaldusväärsust ning tagada teadustöös üldtunnustatud teaduseetika normide ja teaduse hea tava järgimine. Uute kogude moodustamisega ei vähendata ülikoolide ning teadus- ja arendusasutuste autonoomiat, kuna komitee ja komisjoni teenused ei ole asutustele ja teadlastele kohustuslikud. Nii teaduseetika komitee kui ka väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjon väljastavad ekspertarvamusi, kuid uuringu läbiviimisega või teaduseetika rikkumisega seotud otsused langetab ka edaspidi asutus.

Teadus- ja arendustegevusega tegelevaid asutusi võib alates 2028. a hakata mõjutama teaduseetika komitee ja teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni tasuliste teenuste rakendumine vastavalt eelnõu §-des 5 ja 9 sätestatud tasumääradele ja tasu küsimise kordadele. Tasude kehtestamisel on lähtutud proportsionaalsuse põhimõtetest, mille kohaselt teenuste osutamise kulu katab osaliselt riik (läbi Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarve) ning osaliselt teenuse kasutajad. Muudatuse negatiivse mõju vähendamiseks on tasude kehtestamisel planeeritud kaheaastane üleminekuperiood, mis võimaldab teadlastel ja asutustel oma eelarveid vastavalt ette planeerida.

**5.3. Mõju riigivalitsemisele**

Määruse eelnõuga kavandatud regulatsioon suurendab Eesti Teadusagentuuri halduskoormust ja kulusid. Teaduseetika komitee ja teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni moodustamine ja nende töö regulaarne korraldamine toob kaasa Eesti Teadusagentuurile uue

püsiva ülesande, mis võib vajada täiendava personali kaasamist või olemasoleva töökorralduse ümberkujundamist. Samuti on määruse rakendamisel vajalik arendada uusi võimekusi ETIS-e keskkonnas, mis võimaldaksid teaduseetika komitee taotlusi esitada ja menetleda. Määruse rakendamiseks vajalikud vahendid on kavandatud Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarvesse alates 2026. a. Vahendid eraldatakse Eesti Teadusagentuurile iga-aastase tegevusetootuse eraldamise raames.

Määruse jõustumisega ei kaasne otseseid mõjusid järgnevates valdkondades: mõju majandusele; mõju loodus- ja elukeskkonnale; mõju infotehnoloogiale ja infoühiskonnale; mõju riigikaitsele ja välisturvalisusele; mõju siseturvalisusele; mõju regionaalarengule.

## **6. Määruse rakendamiseks vajalikud kulud, määruse rakendamise eeldatavad tulud**

Määruse rakendamiseks vajalikud rahalised vahendid on kavandatud Haridus- ja Teadusministeeriumi eelarvesse.

Määruse rakendamisega võivad alates 2028. a kaasneda tulud seoses teaduseetika komitee ning teaduseetika väärkäitumisjuhtumite menetlemise komisjoni tasuliste teenuste osutamisega. Saadava tulu arvelt kaetakse liikmete töötasu ja muid komitee või komisjoni tegevusega kaasnevaid kulusid.

## **7. Määruse jõustumine**

Määrus jõustub 1. oktoobril 2025.

## **8. Eelnõu kooskõlastamine**

Eelnõu esitatakse kooskõlastamiseks ministeeriumidele ja Riigikantseleile.

Eelnõu esitatakse arvamuse avaldamiseks teadus- ja arendusasutustele, ülikoolidele, rakenduskõrgkoolidele, Eesti Teaduste Akadeemiale, Eesti Noorte Teaduste Akadeemiale, Tervise Arengu Instituudi inimuuringute eetikakomiteele, Tartu Ülikooli inimuuringute eetika komiteele, Eesti Bioeetika ja Inimuuringute Nõukogule, Andmekaitse Inspeksioonile, Eesti Haiglate Liidule ja SA-le Eesti Teadusagentuur.

Katrin Kiisler  
teadus- ja arendustegevuse poliitika osakonna juhataja